

Ziya Nur
Aksun

anılmış, ilk millî tarihçiler arasında bulunduğu, tarih kitaplarında kaydedilmeyen birçok olayı aydınlığa kavuşturduğu ve Osmanlı tarihini sevdirdiği belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nde "kardeş katli"ni cinayet değil "nizâm-ı âlem için kendi kanından ve canından yaptığı bir fedakârlık" olarak görmüş, Osman Bey'in amcası Dündar Bey'i öldürtmesine ve Yıldırım Bayezid'in içki içtiğine dair rivayetleri reddetmiştir. Türkçe'nin gerçek hâmisinin Orhan Gazi olduğunu ve Türkçe'yi onun resmî dil haline getirdiğini söylemiştir. Vak'a-i Hayriye, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı vb. yenilik hareketlerinin Osmanlı Devleti'ni güçlendiremediğini, aksine daha da geriye götürdüğünü, Osmanlı padişahlarının millettten hiçbir zaman kopmadığını, cârîyelerin saraya iş akdiyle girip çıkan sözleşmeli kişiler sayıldığını, Osmanlı tarihinin Batılı tarihçilerin anlayışıyla yazılamayacağını ileri sürmüştür. Çeşitli telif kitapları yanında Ziya Nur *Hüradam* gazetesıyla *Fetih* ve *Diriliş* mecmualarında makaleler yazmış, Z. N., Sabahaddin Nur, M. Safa Nur, Şahab Metin, Safa Nur gibi takma adlar da kullanmıştır.

Eserleri: *Filibeli Ahmed Hilmi-İslâm Tarihi* (İstanbul 1971, 1974, 1982, 2006; Aksun bu kitaba hacmini üç misline çıkaran bir zeyil eklemiştir), *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye* (İstanbul 1974, 2012), *Osmanlı Tarihi: Osmanlı Devleti'nin Tahlilli Tenkidli Siyasî Tarihi* (I-VI, İstanbul 1994), *Gayr-i Resmî Tarihimiz: Osmanlı Padişahları* (İstanbul 1997, 2004), *Siyasî ve Sosyal Açıdan Mezhepler, Tarikatlar* (İstanbul 1997, 2004), *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı* (İstanbul 2005), *Darbe Kurbanı Abdülaziz Han* (İstanbul 2009), *II. Abdülhamid Han* (İstanbul 2010), *Cihan Padişahı Muhteşem Süleyman* (İstanbul 2011), *Son Cihan Padişahları (1617-1703)* (I. Mustafa, II. Osman, IV. Murad, İbrâhim, IV. Mehmed) (İstanbul 2011), *Dört Muzdarip Padişah* (İstanbul 2011),

Osmanlı'nın Zirvede Kalma Mücadelesi: Düşüşler / Tutunuşlar 1703-1789 (İstanbul 2011), *Zirvedeki Sultanlar II. Selim, III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed* (İstanbul 2011), *Beylikten Cihan İmparatorluğuna* (İstanbul 2012).

BİBLİYOGRAFYA :

Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1994, I, 9, 25, 49, 50, 130; Necmeddin Turinay v.dğr., *Bilge Tarihçi Ziya Nur Aksun*, İstanbul 2004, s. 51, 52, 63; Ahmet Turan Alkan, *Ziya Nur Hakkında Dostlarıyla Bir Sohbet*, İstanbul 2010, s. 31, 35, 73; Fatma Gülser Özer, *Düşünce Dünyası İtibariyle Ziya Nur Aksun* (yüksek lisans tezi, 2010), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9, 10, 24, 26, 41, 42, 61, 63, 66, 69, 70, 113, 122, 128, 134, 137, 162; Belma Aksun, *Bir Millet Mistiği: Ziya Nur Aksun*, İstanbul 2013, s. 17, 19, 23, 62, 73, 145, 154, 380, 418; *Mâlûmat*, sy. 4, İstanbul 1313, s. 88-89.

TALİP MERT

AKTEPE, M. Münir

(1917-1996)

Osmanlı tarihçisi.

7 Eylül 1917'de İzmir'in İkiçeşmelik semtinde doğdu. Rus istilâsı sırasında (1916) Erzincan Kemah'tan İzmir'e göç eden babası ticaretle uğraşıyordu. İlköğreniminin ardından İzmir Karataş Ortaokulu'nda ve İzmir Erkek Lisesi'nde okudu. 1936'da mezun olunca ailesinin durumunun elverişsizliği sebebiyle yüksek öğrenimine hemen başlayamadı, bir süre Karataş Ortaokulu'nda vekil öğretmenlik yaptı; İzmir Posta, Telefon ve Telgraf İdaresi'nde memur olarak çalıştı. Kasım 1937'de dört yıllık yüksek öğrenim bursu kazandı ve kısa bir müddet yaptığı vekil öğretmenliğin etkisiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi. Tahsili sırasında çalışkanlığı ile hocalarının dikkatini çekti. Fakülte yıllarında hocaları arasında M. Cavit Baysun ile İsmail Hakkı Uzunçarşılı da bulunuyordu. Mezuniyet tezi "Mahmud II Devrinde Rize Ayarı Tuzcuoğulları İsyanı" adını taşımaktaydı. Böyle sosyal bir olayı inceleyerek akademik hayata bir bakıma başlangıç yapmış oldu. 1941 Ekiminde mezun olduktan hemen sonra askere gitti. II. Dünya Savaşı'nın bütün hızıyla sürdüğü bu zorlu yıllara denk düşen askerlik hizmetini, Gelibolu bölgesinde Bolayır'ın kuzeyinde oluşturulan savunma hattında yerine getirdi. Böylece Osmanlılar'ın Rumeli yakasına ilk geçtikleri yer olan bölgenin topografyasını tanıma imkânı buldu. Bunun etkisiyle ileride doktora konusu olarak Osmanlılar'ın Rumeli'ye yerleşmesini seçecekti.

Münir Aktepe, 1944'te terhisinin ardından M. Cavit Baysun'un daveti üzerine aynı yılın ekiminde önce fakültenin tercümanlık kadrosuna tayin edildi ve kitaplık memuru olarak çalışmaya başladı. 1 Mart 1945'te asistanlığa geçti. *Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye Yerleşmesi* başlıklı doktora tezini Haziran 1949'da tamamladı. Bundan sonraki çalışmalarıyla, Tarih Bölümü'nde Yeniçağ Tarihi Kürsüsü'nün Cavit Baysun başkanlığında oluşturulan temel klasik eğitim sistemi içerisinde Osmanlı kaynakları, Osmanlı tarihçiliği, biyografi çalışmaları ve kaynak neşriyle giderek kendini gösterirken bir yandan da Osmanlı Devleti'ndeki sosyal tepkilerle ilgilendi ve arşive dayalı incelemelerde bulundu. Çalışma sahasını daha çok XVIII. yüzyıla kaydirdi ve bu dönemin otuzlu yıllarına doğru meydana gelen sosyal tepkileri ve muhtelif siyasî, diplomatik ve askerî gelişmelerini konu alan çalışmalar yapmaya başladı. 1950-1952 yılları arasında Paris'te bulundu ve ilmi çalışmalarını Bibliothèque Nationale'de sürdürdü. Türkiye'ye dönünce Cavit Baysun'un müdürlüğünü yaptığı Türkiyat Enstitüsü müdür yardımcılığına getirildi. Osmanlı tarihinin önemli bir dönüm noktasını oluşturan Patrona İsyanı konusundaki doçentlik tezini 1954 yılına kadar tamamladı ve doçent unvanını aldı.

1960'lı yılların başı onun için hayli sıkıntılı olaylarla geçti. Yeniçağ tarihi doçenti iken 27 Mayıs İhtilâli'nin karışık ortamında diğer bazı üniversite mensupları gibi hiçbir sebep gösterilmeden görevinden alındı. Fakat o sıralarda Edebiyat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti başkanı ve Türk Muallimler Birliği üyesi bulunduğu bu sıfatlarla ihtilâl konseyince oluşturulan Kurucu Meclis'e üye seçildi. 6 Ocak 1961'den itibaren Ankara'da meclis çalışmalarında görev yaptı. 1961-1962 arasında İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü'nde tarih dersleri verdi. Daha sonra fakülte'deki vazifesine iade edildi ve 25 Nisan 1962'de yeniden öğrencilerine kavuştu. Bu yıllar onu bir süre için ilmi çalışmalardan koparmıştı. 19 Mart 1964'te profesör unvanını aldı. Ardından fakülte'de yönetim kurulu üyeliklerinde bulundu, üniversite senatosunda fakülteyi temsil etti. Edebiyat Fakültesi bünyesinde Tarih Araştırmaları Enstitüsü'nü kurdu. 21 Mart 1968'den itibaren faaliyete geçen bu enstitünün müdürlüğünü 6 Mayıs 1969'dan başlamak üzere üstlendi ve emekli oluncaya kadar bu görevini yürüttü. Enstitünün

M. Münir Aktepe

yayın organı olan, aynı zamanda Tarih Bölümü'nün ikinci dergisi olma özelliğini taşıyan *Tarih Enstitüsü Dergisi*'nin ilk sayısını Ekim 1970'te çıkardı. Derginin sunuş kısmında enstitünün başlıca amacının imkânlar nisbetinde araştırma ve yayın yapmak, ilmî konferanslar, seminerler düzenlemek, kongrelere katılmak ve sergiler açmak olduğu belirtilmişti. Dergi ise daha çok genç tarihçilerin ilmî çalışmalarına açık olacaktı. Bu derginin neşriyatı yanında enstitü bünyesi içinde uzmanlara hitap eden bir ihtisas kütüphanesinin kurulmasını da sağladı. Nâdir yazma eserler ve birçok değerli matbu kitabı toplayıp buraya kazandırdı. Kütüphane, bugün Edebiyat Fakültesi içindeki seminer kitaplıklarını birleştirme projesi çerçevesinde diğer kitaplar arasına dağıtıldı, böylece bu önemli ihtisas kütüphanesi Tarih Bölümüne ait Tarih Seminer Kütüphanesi gibi tamamıyla ortadan kalkmış oldu.

Münir Aktepe, 1970'li yılların çok karışık ortamı içerisinde fakülte'deki idareciliğini sürdürdü, çok kısa bir müddet için dekanlık görevini üstlendi. Yoğun ilmî faaliyetler yanında Anıtlar Yüksek Kurulu (1964) ve Türk Tarih Kurumu (1967) üyeliklerine de seçildi. Özellikle Türk Tarih Kurumu'ndaki çalışmalarını emekliliğinden sonra da devam ettirdi. Bu kurumda 26 Ocak 1996'da şeref üyeliğiyle taltif edildi. 1980'den sonra üniversitedeki yeni gelişmeler geleneksel sistemde yetişmiş bir ilim adamı olarak onu çok rahatsız etti. Yeni üniversiteler kanununun getirdiği hükümler ve bunların uygulanış biçimine karşı duyduğu tepkiden dolayı 31 Ocak 1983'te kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. 26 Haziran 1996'da vefatına kadar ilmî faaliyetlerden kopmadı. *Tarih Enstitüsü Dergisi*'nin 1997'de 15. sayısı Aktepe'ye hâtıra sayısı olarak çıktı.

Eserleri. Münir Aktepe'nin yayımlanan ilk araştırmalarını, hocası Cavit Baysun'un o sırada müdürlüğünü yaptığı *İslâm*

Ansiklopedisi'ne yazdığı biyografi madde-leri teşkil eder. Bunun ardından *Tarih Dergisi*'nde ilk sayıdan itibaren çeşitli yazılar kaleme almıştır. Neşredilen ilk kitabı doçentlik tezi olan *Patrona İsyanı (1730)* başlıklı çalışmasıdır (İstanbul 1958). Bu kitap, onun ilmî çalışmaları arasında konuya bakış ve olayların mahiyetini ortaya koyma bakımından en önemli olanıdır. Burada daha çok isyanın sebepleri üzerinde durarak bunun malî, sosyal ve siyasal sebeplerini irdelemiş, özellikle saray ve hânedan üyelerinin ve bunlara mensup olanların, yüksek seviyedeki vezir ve ulemâ ailelerinin yaşayışına karşı içten içe duyulan tepkileri ortaya koymuş, Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa ve ailesi çerçevesinde konuya, bugün bile hâlâ pek iyi değerlendirilmeyen veya göz ardı edilen yeni bir bakış açısı getirmiştir. Münir Aktepe ayrıca Osmanlı kaynaklarının neşrine yönelik çalışmalarıyla da dikkat çeker. Tarih incelemelerinin gerekli kıldığı malzemeyi daha geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla önce Mehmed Salâhi Bey'in Girit meselesine dair mecmuasını yayımlamış (*Girit Meselesi: 1866-1889*, İstanbul 1967), daha sonra Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa'nın *Revan Fetihnâmesi*'ni, 1720-1724 arasındaki Osmanlı-İran münasebetlerini ihtiva eden bir giriş kısmıyla neşretmiştir (*1720-1724 Osmanlı İran Münasebetleri ve Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnâmesi*, İstanbul 1970). Bu yayınlarını birer vekâyi'nâme hususiyeti gösteren iki önemli neşri takip etmiştir. Bunlardan ilki Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin *Mürî't-tevârih* adlı eserinin basılmış kısımlarıdır. Tam bir kronik özelliği taşıyan, XVIII. yüzyılın önemli bir bölümünün, 1730-1777 arasındaki tarihini içeren bu eseri üç cilt halinde yayımlamıştır (*Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi, Mürî't-tevârih*, I, İstanbul 1976; II/A, İstanbul 1978; II/B, İstanbul 1980; III, İstanbul 1981). İkinci önemli yayını son- dan bir önceki resmî Osmanlı vak'anüvisi olan Ahmed Lütfi Efendi'nin tarihidir. Yine bu eserin basılmamış kısımlarının IX. ciltten itibaren son cilt olan XV. cilt dahil edisyonunu hazırlamıştır (*Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, IX, İstanbul 1984; X-XV, Ankara 1988-1993). Neşrini gerçekleştirdiği bir diğer eser de Mehmed Emnî Beyefendi'nin Rusya sefâretiyile ilgili eseridir (*Mehmed Emnî Beyefendi [Paşa]'nın Rusya Sefâreti ve Sefâret-nâmesi*, Ankara 1974).

Bunların yanı sıra pek çok ilmî makalesi çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. İçlerinden

dikkat çekici olan bazı yazıları şunlardır: "Nâimâ Tarihinin Yazma Nüshaları Hakkında" (*TD*, I/1 [İstanbul 1949], s. 35-52); "Osmanlı'ların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası" (*TD*, I/2 [İstanbul 1950], s. 283-307); "Tuzcu Oğulları İsyanı" (*TD*, III/5-6 [1951-52], s. 21-52); "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair" (*TM*, X [İstanbul 1953], s. 299-312); "Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâle" (*TD*, IV/7 [1953], s. 85-126); "1727-1728 İzmir İsyanına Dair Bazı Vesikalar" (*TD*, VIII/11-12 [İstanbul 1956], s. 71-98); "XVII. Asra Ait İstanbul Kazası Avarız Defteri" (*İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III [İstanbul 1957], s. 109-139); "XVIII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'un Nüfus Meselesine Dair Bazı Vesikalar" (*TD*, IX/13 [İstanbul 1958], s. 1-30); "İbtihâcû't-Tevârih" (*TD*, X/14 [İstanbul 1959], s. 71-84); "Atatürk'e Ait Bazı Belgeler" (*TKK Belleten*, XXXII/128 [Ankara 1968], s. 441-457); "Szigetvar Livâsı Kanunnâmesi" (*Kanunî Armağanı*, Ankara 1970, s. 187-202); "Kâğıdhâne'ye Dair Bazı Bilgiler" (*Ord.Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 335-363); "İstanbul Fenerbahçesi Hakkında Bazı Bilgiler" (*TD*, sy. 32 [İstanbul 1979], s. 349-372); "Dükkü Fransızlar: Blak Bey ve Oğlu" (*TD*, sy. 33 [İstanbul 1982], s. 255-270); "II. Mahmud Devrinde Osmanlı-Sardunya Münasebetlerine Dair Bazı Belgeler" (*TTK Belgeler*, XI/15, Ankara 1986, s. 89-144; XII/16 [1987], s. 101-112; XIII/17 [1988], s. 183-212).

Millî Eğitim Bakanlığı *İslâm Ansiklopedisi*, *The Encyclopaedia of Islam*'ın yeni edisyonu ve özellikle *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde ilmî kıymeti haiz birçok madde kaleme almış bulunan Münir Aktepe bazı önemli kişilere ait vakfiyeleri de neşretmiştir. Bunların içinde özellikle İzmir'i de ilgilendiren ve Manisa merkezli olmak üzere Batı Anadolu bölgesinde büyük nüfuz sahibi olan Karaosmanoğulları ailesinin fertlerine ait olanlar başta gelir. Bu vakfiyelerle İzmir'e dair diğer makaleleri bir araya getirilerek kitap halinde yayımlanmıştır (Münir Aktepe, *İzmir Yazıları: Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller*, haz. Fikret Yılmaz, İzmir 2003).

BİBLİYOGRAFYA :

Feridun Emecen, "Prof. Dr. Münir Aktepe'nin Akademik Hayatı", Münir Aktepe, *İzmir Yazıları: Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller* içinde (haz. Fikret Yılmaz), İzmir 2003, s. XXXV-XXXIX; Zeki Ankan, "Yitirdiğimiz Büyük Değer. Münir Aktepe'nin Ardından", *TT*, sy. 153 (1996), s. 4-8; Mücteba İlgürel, "Prof. Dr. Münir Aktepe'nin Hayatı ve Eserleri", *TED*, sy. 15 (1997), s. 1-14.

FERIDUN EMECEN